

СВІТ ДУХОВНИХ ВІРУВАНЬ БУКОВИНЦІВ У ФРАЗЕОЛОГІЇ

Галина Кузь,

кандидат філологічних наук, доцент,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,

лектор Інституту україністики,

Пряшівський університет в Пряшеві (Словаччина)

У статті проаналізовано діалектні фразеологізми, зафіксовані в словнику «Фразеологізми та паремії Чернівеччини» (2017), з погляду відображення їхньою внутрішньою формою народних уявлень про духовний світ. Встановлено, що діалектна фразеологія Чернівецької області відтворює спільні для слов'янських народів етапи світосприйняття, і насамперед міфічний етап. Матеріали дослідження показують, що фразеологізми увібрали найархаїчніший пласт язичницької свідомості та культури: значна частина їх побудована на апелюванні до природних сил, стихій, до світу духів. Вагоме місце в образному світі складають демонічні персонажі, значний вплив на трактування яких справило християнство.

Ключові слова: діалектна фразеологія, архетипні символи, внутрішня форма, духовні вірування, лінгвокультура.

Kuz' Halyna. The world of spiritual beliefs of Bucovinians in phraseology. *The article deals with the analysis of the dialect phraseological units recorded in the dictionary "Phraseological units and Proverbs of Chernivtsi Region" (2017) in terms of reflecting by their inner form the folk ideas about the spiritual world.*

Ukrainian dialect phraseology, the collection and systematization of which has been going on for the last decades, is an important source of linguistic and cultural studies, because the prototypes fixed in phraseological units, reflecting in their semantics the long process of development of the culture of people, capture and transmit from generation to generation cultural attitudes which were preserved in the minds of people for centuries. The object of our study is the phraseological units and proverbs of Chernivtsi region, and the subject is the internal form of the fixed constructions under study, which reflect the ideas of the Bukovinians about the spiritual world. The purpose of the study is to analyse the cultural strata relating to perceptions of the spiritual world in the dialect phraseology of the outlined region.

It is observed that the dialect phraseology of the Chernivtsi region reproduces the stages of world perception common to the Slavic peoples, and above all the mythical stage. The analysis of folk phraseology proves that in general, the spiritual world of Bukovina is closely linked to the nature type of their outlook, which has deep roots in the pagan worldview concept. Studies show that phraseological units have absorbed the most archaic layer of pagan consciousness and culture: much of it is built on appeal to the natural forces, the elements, the world of spirits. A significant place in the figurative world is taken by demonic characters which interpretation underwent significant influence by Christianity. In Bukovinian phraseology it is common to use the names of God, Mother of God, saints, but biblical phraseology is presented in the analysed dictionary in small numbers.

Key words: dialect phraseology, archetypal symbols, internal form, spiritual beliefs, linguoculture.

Вступ. Мова не лише відображає культуру і транслює її з одного мовного середовища в інше, але й здійснює міжпоколінний лінгвокультурний зв'язок. Лінгвокультурна інформація присутня в одиницях різних рівнів мовної структури, і насамперед у фразеологізмах. І це закономірно, адже прообрази, закріплені у фразеологічних одиницях, відображаючи у своїй семантиці тривалий процес розвитку культури народу, фіксують і передають від покоління до покоління культурні настанови, які століттями зберігаються у свідомості людей і часто на підсвідомому рівні формують певні поведінкові та моральні установки. Цей пласт інформації сприймається не

тільки при зіставленні із «чужими» етнокультурними масивами інформації, а й у процесі передачі міжпоколінного досвіду. У цьому зв'язку дуже важливою базою лінгвокультурознавчих студій може стати українська діалектна фразеологія, збирання і систематизація якої триває в останні десятиліття.

Методи і методики дослідження. Наше дослідження базується на фразеології, зібраній у словнику «Фразеологізми та паремії Чернівеччини: матеріали до словника» (2017 р.), який містить фразеологізми з буковинських, гуцульських та подільських говірок Чернівецької області, укладеному науковцями Чернівецького

національного університету ім. Ю. Федьковича. **Об'єктом** дослідження є фразеологізми та паремії Чернівеччини, а **предметом** – внутрішня форма досліджуваних усталених конструкцій, у якій відображені уявлення буковинців про духовний світ. **Актуальність** і **новизна** дослідження визначаються тим, що комплексно та системно окреслена проблематика на широкому фразеологічному матеріалі проаналізована вперше.

Результати й дискусії. Глибокі й різнобічні студії над генезисом міфічних та демонічних уявлень різних народів виявили стадіальність їхнього розвитку, що була викликана передусім зміною соціальних умов. Певним рубежем якісної їх трансформації було прийняття християнства, яке радикально позначилося на розумінні сутності вірувань і повір'їв. Проте, незважаючи на тисячолітній період сповідування слов'янами християнства, язичницькі дохристиянські традиції досить повно збереглися в деяких сферах культури. Дослідники слов'янської первісної міфології мають одностайну думку про те, що розвиток світоглядних уявлень відбувався у напрямі від обоження всього навколишнього матеріального світу до виділення ідеальних (абстрактних) божеств і, згодом, до об'єднання їх в особі одного Бога (через стадію ієрархічної системи богів).

Ю. Карпенко наголошує на тому, що всі боги й вірування, з якими ми звикли пов'язувати поняття «язичництво», не існували одночасно, в одній хронологічній площині. «Ми знаємо, бо то відбувалося уже на очах історії, як істотно трансформувалося українське християнство, православна церква в Україні за тисячу років свого існування. А язичництво ж жило багато тисячоліть!» (Карпенко, 1996: 22).

Першим етапом слов'янського (праслов'янського) язичництва, на думку вченого, був етап водно-рослинний, коли, намагаючись зрозуміти механізми життєдіяльності, людина наділяла божественними силами предмети довкілля. На зміну йому прийшов вогнепоклонницький (Карпенко, 1996: 33). Такої ж думки дотримується М. Костомаров, підкреслюючи, що вогню – началу чоловічому в міфології слов'ян передувало начало жіноче – вода, животворна матерія (Костомаров, 1994: 218).

Найдавніші дохристиянські уявлення людей, як правило, пов'язувалися із нагальними господарськими інтересами і ґрунтувалися на вірі в особливу силу тих чи тих явищ природи, а в деяких випадках і на вірі в їх надприродну силу. Через віру, шляхом виконання магічних дій людина намагалася вплинути на досягнення поставленої мети: захистити врожай, вилікувати хворого, забезпечити спокій домашнього вогнища

та ін. З цією метою вона зверталася до чотирьох основних стихій: **води, вогню, землі та повітря**, а також до тих сил, які їх уособлювали.

У буковинській фразеології **вода** традиційно виступає як животворче начало, має очисну функцію: *жива вода* (ФПЧ: 86); *з роси і води* (ФПЧ: 102); *мити руки* (після участі в похороні перед поминальним обідом) (ФПЧ: 134); *переходити вповні* (ФПЧ: 169); *мочити молоду* (частина весільного обряду) (ФПЧ: 136); *не вмисися в чистій воді* (ФПЧ: 147); *зливати страх* (ФПЧ: 100); *як у воду дивитися* (ФПЧ: 264); *перелити молодих* (ФПЧ: 169); *як з води (рости)* (ФПЧ: 243); *Не стрясай воду з рук, бо грошей не буде* (ФПЧ: 314); *Хто нашої води напивси, той тут і лишивси* (ФПЧ: 336). Фіксуємо також уявлення про воду (водойми, найчастіше болото) як місце перебування злих духів: *Всі чорти в воду, а нузирі вгору* (ФПЧ: 281); *Вилізи, бідо, з води, ліпше з бідов, як без біди* (ФПЧ: 278); *Не (ни) стрісай воду з рук, бо каплі – то чорти* (ФПЧ: 314); *В тихому болоті чорти водяться* (ФПЧ: 281); *В болоті не без чорта, в сім'ї не без алкаша* (ФПЧ: 277).

Земля – символ астральний і космічний; матері-годувальниці; Вітчизни; духовності; життя; багатства; щедрості; родючості; плодючості; позитивного і негативного начала; світла і темряви; гріхопадіння, місця вигнання людини з раю (Словник символів, 1997: 54). В аналізованій фразеології **земля** найчастіше виступає посмертним прихистком: *Хай їй там земля пером!* (ФПЧ: 334); *Щоб (шоб) тебе земля не приймила!* (ФПЧ: 342); *Щоб тебе земля-мати не прийняла!* (ФПЧ: 342); *Земля би вас не прийняла!* (ФПЧ: 294), – а також підґрунтям людського життя, святинею та годувальницею: *Аби земля таке не носила!* (ФПЧ: 269); *Земля дає все і все забирає* (ФПЧ: 294); *запається в землю* (ФПЧ: 94); *земля провалилася під ногами* (ФПЧ: 98); *присягнути до святої землі* (ФПЧ: 182); *Будь здорова, як вода, багата, як земля, щаслива, як зоря* (ФПЧ: 277), – хоча також вона може бути прихистком злих сил: *Земля пукла – дідько віштрик* (ФПЧ: 294).

Вогонь у народній фразеології мешканців Чернівеччини представлений як сила грізна і караюча: *як вогню (боятися)* (ФПЧ: 236); *Грім би її тріснув!* (ФПЧ: 284); *Грім би тебе спалив без блискавки!* (ФПЧ: 284); *Агій на твою голову!* (ФПЧ: 30); *і в вогонь, і в воду* (ФПЧ: 104); *Від огню і від злої жони – Боже, борони!* (ФПЧ: 279).

Повітряна стихія персоніфікувалася у віруваннях язичників в образи **вітру, вихора, бурі, шуму** тощо: *Чорт вас бери, на чотири вітри!* (ФПЧ: 339); *Буря і дуба повалить* (ФПЧ: 281); *Гони вітра в поле* (ФПЧ: 284); *Щоб вас*

вітрами завіяло (ФПЧ: 330); *на чотири вітри і на п'ятий шум* (ФПЧ: 142).

Разом з тим не всі фразеологізми із компонентами **вода, земля, вогонь, повітря** відбивають архетипну символіку, у контексті багатьох фразеологізмів ці компоненти виступають у прямому значенні: *як з гуски вода* (ФПЧ: 243); *як риба у воді* (ФПЧ: 258); *як водою нанесено* (ФПЧ: 236); *зрівняти з землею* (ФПЧ: 102); *спускати очі в землю* (ФПЧ: 205); *доливати оливи у вогонь* (ФПЧ: 82); *Нема диму без вогню* (ФПЧ: 312).

Тривалий процес формування єдиного міфічного світогляду неминуче завершується абстрагуванням уявлень про божественні сили, поділом богів на «небесні» й «земні», зрештою, виникненням опозиції **небесне – земне**. Досить чітко цей етап у міфології слов'ян демонструє поділ бога вогню на дві іпостасі: Сварожич – небесний вогонь відділяється від земного – Перуна (Карпенко, 1996: 23). Саме на цьому етапі починають формуватися антропоморфізовані в образи божеств абстрактні поняття **світу, часу (віку, години), долі, дороги** тощо.

У фразеології, зокрема й аналізованій, відобразилися не лише давні уявлення про основні елементи побудови світу, але й цілісне розуміння його як просторово-часового утворення. **Просторові** характеристики світу виявляються у представленій фразеології в опозиції **цей світ – той світ**: *той світ* (ФПЧ: 210); *відійти на той світ* (ФПЧ: 56); *не від світу цього* (ФПЧ: 147). **Часові** поняття можуть виступати як персоніфіковані сутності: *побила лиха година* (ФПЧ: 174); *Бери його лиха година!* (ФПЧ: 272); *несла би лиха година!* (ФПЧ: 154), – а також мати позитивні та негативні характеристики: *непорадна година* (ФПЧ: 153); *невітримна година* (ФПЧ: 147); *дати чисту годину* (ФПЧ: 77); *сказати у таку хвилину (час)* (ФПЧ: 200); *Бодай тобі чорний день та куца година!* (ФПЧ: 276). І простір, і час можуть характеризуватися як вдалі чи навпаки для людини: *Дай, Боже, аби ви ніколи на лихе місце не ступили!* (ФПЧ: 284); *чорна година (день, час)* (ФПЧ: 226); *лихий час* (ФПЧ: 124); *лиха година* (ФПЧ: 124).

Часові поняття, що, як правило, проєктувалися на межі життя людини, тісно пов'язані з поняттям **долі**. У праці «Дохристиянські вірування українського народу» І. Огієнко зазначає, що «стародавні пам'ятки не знають окремого бога Долю, але весь пізніший світогляд свідчить виразно, що такий був» (Лларіон, 1992: 116). За народним повір'ям, яке знаходить своє підтвердження й у фразеології Чернівеччини, кожен має свою долю, призначену йому Богом: *від долі не втекти* (ФПЧ: 55); *доля кукуль пряла* (ФПЧ: 82); *В котрої кіска товста,*

в той доля пуста (ФПЧ: 280); *Де є сім, там є доля всім* (ФПЧ: 286); *Де сім, там доля всім, а де одна, доля її пуста* (ФПЧ: 287). У прислів'ях доля персоніфікована у божество, яке є подателем усіх благ: *Доля носе дров у ліс, лиє воду у керницю, обстриженим вівцям дає нову вовну, а в посток приносе в дім масних галушок, і то повне корито, щоб хазяїнови було сито // Доля носила йому рано і ввечір свіжий колач, носила дров у ліс, ляляла воду у керницю, обстриженим вівцям давала нову вовну, а в посток приносила в дім масних галушок. І то повне корито, щоб хазяїнови було сито // Доля носе йому рано і ввечір свіжий колач* (ФПЧ: 289).

Український вчений О. Потебня, вивчаючи поняття *доля* у слов'янських мовах, дійшов також висновку, що *доля* означає частину: «Слов. *Богъ* (вихідна праїндоевропейська форма *bharac) легко може бути виведеним з того ж значення, а саме ділити. Бог може власне значити *частина, доля, щастя*, а потім – *божество*» (Потебня, 1989: 472). Таку точку зору підтверджує фразеологізм *мати партъ, заст.* 1. 'усталене побажання добра, щастя'. 2. 'мати добру долю'. 3. з чого. 'добре ведеться; з чогось є добрий прибуток' (ФПЧ: 132). ПАРТЬ – 'доля, частина'; очевидно, результат скорочення запозиченого з рум. слова *parte* 'частина, пай, доля' (Етимологічний словник, 2003: 300).

З долею пов'язаний образ **дороги**, бо цей символ вживається переважно для зображення плину життя, напряму діяльності. У міфічних та релігійних моделях світу шлях – це образ зв'язку між двома точками простору. Зокрема, це також символ переходу із «цього світу» в «той світ»: *лагодитися в дорогу* (ФПЧ: 123); *на Божій дорозі (бути)* (ФПЧ: 137). Іноді символ **дорога** у контексті фразеологізмів використовується і в прямому значенні, і в переносному одночасно: *переходити дорогу вповні* (ФПЧ: 169); *добрий (поганий, всякий) на перехід* (ФПЧ: 82); *спирати дорогу* (ФПЧ: 204); *стелитися порогом* (ФПЧ: 206); *поставити гать* (ФПЧ: 178); *стояти в дорозі* (ФПЧ: 207). Ці фразеологізми відбивають уявлення про можливість впливати на ситуацію – конкретну, але також і загалом на перебіг подій – через маніпуляції саме на дорозі в прямому значенні. У зв'язку з цим варто нагадати, що в похоронних обрядах на Буковині, зокрема у Вижницькому районі, чимало обрядодій відбуваються власне на дорозі, зокрема на перехрестях, які проминає похоронна процесія: наприклад, в цих місцях дають за поману одяг чи інші речі, а також кидають дрібні гроші.

Вплив на прихильність вищих сил для забезпечення сприятливого перебігу подій, як уявляли наші предки, мали не лише дії, але і слова. Єдність слова і діла на певному етапі

розвитку суспільства відзначає В. Мокієнко: «Колись заклінальні формули сприймалися не тільки буквально, але й прямо ототожнювалися з відповідними діями. Магія слова досліджувалася етнографами, фольклористами і мовознавцями багатьох народів, і скрізь її суть однакова: слово неминує тягне за собою свою реалізацію (пор.: укр. *річ* – *ректи* та рос. *вещь* – *вещать*)» (Мокиєнко, 1990: 139). Це уявлення до цього часу є досить глибоко вкоріненим в культурний простір мешканців Чернівецьчини: *помінути на добре* (ФПЧ: 177); *не проти святої п'ятнички буде сказано* (ФПЧ: 153); *Преч би ся казало!* (ФПЧ: 321); *битися по роті (писку)* (ФПЧ: 37); *вкуситися за язик* (ФПЧ: 59); *прикусити язик* (ФПЧ: 181); *каркати/накаркати, як ворона* (ФПЧ: 112). Вербальна магія у формі замовлянь, прокльонів, клятв, відворотних формул тісно пов'язана з магією ритуальною, що підтверджують фразеологізми: *виносити сміття з хати* (ФПЧ: 54); *зливати страх* (ФПЧ: 100); *встати з лівої ноги* (ФПЧ: 62); *з легкої руки* (ФПЧ: 100); *мити руки* (ФПЧ: 134); *перелити молодих* (ФПЧ: 169).

Буковинська народна фразеологія свідчить, що світ наших предків був заселений божествами різного рівня, нейтральними, добрими і злими, могутніми і такими, що мали обмежений вплив на життя людей. Взаємодія з усім пантеоном богів та демонів здійснювалася за допомогою ритуалів, вагомою частиною яких були словесні заклинання, а також за допомогою власне вербальної магії. Залишки цієї вербальної магії, яка пізніше використовувалася не стільки з метою вплинути на ситуацію, скільки з бажання «вихлюпнути» негативні чи позитивні емоції, простежуються в опрацьованому нами фразеологічному матеріалі, зокрема, у фразеології з компонентами-назвами демонологічних сутностей.

Етнографи вважають, що переважна більшість образів української демонології мають дохристиянське походження. Вірування народу в злих духів пов'язані з його уявленнями про навколишній світ. Християнство застало в українського народу вже розвинену демонологію і, на думку багатьох дослідників – етнографів, фольклористів, лінгвістів, мало змінило її природу, – воно привнесло нові назви: **диявол, демон, сатана, Люцифер, чорний ангел**. Про те, що в праукраїнців ще до прийняття християнства існувала розвинена система найменувань демонічних сил, свідчить чимало власне слов'янських назв: **чорт, дідько, біс, шезник, нечистий** тощо.

Внутрішня форма фразеологізмів із назвами демонічних сил виявляє уявлення буковинців про різні аспекти їх існування:

– місце перебування: *де дідько «добранич» каже* (ФПЧ: 78); *у дідька за пазухою* (ФПЧ: 214);

до чорта в зуби (ФПЧ: 84); *як чорт в болото* (ФПЧ: 268); *Земля пукла – дідько віштрик (віліз)* (ФПЧ: с.294); *Всі чорти в воду, а пuzziрі вгору* (ФПЧ: 281); *В тихому болоті чорти водяться* (ФПЧ: 281); *В болоті не без чорта, в сім'ї не без алкаша* (ФПЧ: 277);

- їх діяльність: *завдати чортові душу* (ФПЧ: 89); *лихий попутав* (ФПЧ: 124); *записатися нетрудному* (ФПЧ: 95); *продати чортові душу за горілку* (ФПЧ: 183); *до чортиків (напитися)* (ФПЧ: 84); *скочив дідько* (ФПЧ: 201); *чорт межу переорав* (ФПЧ: 226); *несе нечиста сила* (ФПЧ: 154); *чорт несе* (ФПЧ: 226); *Дав Бог день, а нечистий гості* (ФПЧ: 284); *Взев чорт корову, най бере й телс* (ФПЧ: 278); *Де чортові ума не стає, там бабу посилає* (ФПЧ: 287); *Чорт не спит, а людей зводить* (ФПЧ: 339); *Сам нечистий носе їм колачі (про багачів)* (ФПЧ: 324);

- риси характеру і зовнішність: *сам чорт не брат* (ФПЧ: 196); *і рябого чорта не бояться* (ФПЧ: 105); *не бояться самого чорта* (ФПЧ: 146); *чорт хрестив (про сміливого)* (ФПЧ: 226); *святий та божий (на чорта схожий)* (ФПЧ: 197);

- прикмети, забобони, настанови: *Не махай ногов, бо чорта наколишеш* (ФПЧ: 313); *Не стрісай воду з рук, бо каплі – то чорти* (ФПЧ: 314); *Перша жінка від Бога, друга – від людей, а третя – від чорта* (ФПЧ: 318);

- зовнішні і внутрішні характеристики: *вражий (чортів, бісів) син (діти)* (ФПЧ: 61); *на лиці дідько горох молотив* (ФПЧ: 141); *чорт його обминає* (ФПЧ: 226).

Разом з тим у буковинській фразеології демонічні істоти хоч і належать до таких, що впливають негативно на людей, проте досить часто зображені із людськими рисами: *і чорт не розсуче (розбере)* (ФПЧ: 109); *кат не взяв! (схвалення, захоплення)* (ФПЧ: 112); *як дідько у суху вербу (закохатися)* (ФПЧ: 240); *ні бабі веретено, ні чортові помело* (ФПЧ: 157); *чорт ногу зломить* (ФПЧ: 226); *як чорт коробочкою (тішитися)* (ФПЧ: 268); *Черезь таку бабу чортъ черезь одну ночь посивіль* (ФПЧ: 338); *Чеши дідька зрідка // Чеши дідька зрідка, щоби гладкий був // Чеши дідька зрідка, щоб не задернути* (ФПЧ: 338); *Чорт сім пар постолів стоптав, поки вас докупи звів* (ФПЧ: 339); *Нехай вас чортова мати возьме!* (ФПЧ: 315), а іноді назви демонічних істот виступають варіантами-синонімами назв людей: *як Петро (чорт) з конопель* (ФПЧ: 256); *як дурень (дідько) цвичком* (ФПЧ: 240); *Вибирала дівка, та вибрала дідька* (ФПЧ: 278).

Християнські уявлення про духів-демонів та їх ознаки відбиті у фразеологізмах: *як дідько ладаном (не тішитися)* (ФПЧ: 239); *як чорт від ладану і кропила* (ФПЧ: 267); *Бодай їх сам*

Луципір взяв! (ФПЧ: 275); *Бодай тя, нехристе, луципір вхопив!* (ФПЧ: 276); *Бог – у дзвін, а дідько – в клепало* (ФПЧ: 275).

Буковинська фразеологія, особливо прокляття, включає чимало стійких сполук, у яких йде мова про **конкретні хвороби**: *бола впала* (ФПЧ: 40); *вхопила кондрашка* (ФПЧ: 64); *холера знає* (ФПЧ: 220); *холера ясна* (ФПЧ: 220); *лихий час* (епілепсія) (ФПЧ: 124); *чорна хвороба* (епілепсія) (ФПЧ: 226); *шляк трафив* (стався інсульт) (ФПЧ: 228); *Аби те короста стела!* (ФПЧ: 269); *Аби тому трясця, кому війна щастя!* (ФПЧ: 270); *Короста би на тебе напала!* (ФПЧ: 300); *Мняв би тя гостець!* (ФПЧ: 305); *Най її кольки пірвуть!* (ФПЧ: 307); *Холера би тебе узела (забрала)!* (ФПЧ: 334); *Щоб тебе кров нагла залила, й гробом би тобі кидало!* (ФПЧ: 342); *Щоб (шоб) ти сказився (сказивси)!* (ФПЧ: 432); *Став би слупом!* (ФПЧ: 328); *Най її кольки пірвуть!* (ФПЧ: 307). Як бачимо, групі демонічних персонажів, яку складають хвороби, також властива антропоморфічна природа, яка виявляється, найперше, в їх здатності діяти (хвороба *взяла, стяла, порвала, м'яла*). Однак в порівнянні з іншими демонічними духами хвороби є найменш абстраговані (антропоморфізовані). Їх сутність, як це видно з аналізованих текстів, нерозривно пов'язана із наслідками, симптомами хвороб.

Фразеологія з компонентом **Бог** виявляє як язичницькі, так і християнські уявлення. Бог постає в ній караючим і милосердним: *Бог би тебе не простив!* (ФПЧ: 275); *Бог би побив!* (ФПЧ: 39); *Бог би не простив!* (ФПЧ: 39); *Бійся Бога!* (ФПЧ: 38); *кара Божжа* (ФПЧ: 112); *Бог дав* (ФПЧ: 39); *Богу дякувати* (ФПЧ: 39); *борони, Боже* (ФПЧ: 41); подателем усіх благ і вершителем земних справ: *дасть Бог* (ФПЧ: 73); *дійся Божжа воля* (ФПЧ: 80); *мати хист від Бога* (ФПЧ: 133); *мати в Бога щастя* (ФПЧ: 129); *як Бог на душу покладе* (ФПЧ: 233); *як Бог призволить* (ФПЧ: 234); *як на те Божжа ласка* (ФПЧ: 234); *як Бог призначив* (ФПЧ: 234). Бог знаходиться у «тому світі», в який потрапляють душі померлих: *віддати Богові душу* (ФПЧ: 55); *відійти до Бога* (ФПЧ: 55); *Бог приймив душу* (ФПЧ: 40); *спочити навіки в Бозі* (ФПЧ: 204).

Разом з тим у багатьох контекстах Бог є варіантним компонентом-синонімом до язичницьких богів: порівн., *несла би лиха година* (ФПЧ: 154); *чорт несе* (ФПЧ: 226); *несе нечиста сила* (ФПЧ: 154) – *Бог несе* (ФПЧ: 39); *Грім би тебе побив* (ФПЧ: 284) – *Бог би тебе побив!* (ФПЧ: 275); Амбівалентність вірувань буковинців виявляється також у фразеологізмах: *і Богови свічку, і чортові огарок* (ФПЧ: 104); *жити (ходити) своїм богом* (ФПЧ: 87).

Про частотність вживання фразеологізмів з компонентом *Бог*, зокрема етикетних (*Боже, помагай!* (ФПЧ: 40); *дай, Боже, здоров'я!* (ФПЧ: 73); *іди з Богом!* (ФПЧ: 104); *днюйте з Богом!* (ФПЧ: 81); *задня Бога* (ФПЧ: 91); *сохрань, Боже* (ФПЧ: 20)) свідчить те, що частина з них лексикалізувалися: *Бігме* (присяга) (ФПЧ: 38); *Бодапрости* (*бог-да-простить*) (ФПЧ: 39); *простибі* (*прости Біг*) (ФПЧ: 184).

Присутні у народній фразеології Чернівеччини і християнські персонажі – Діва Марія, апостоли, святі: *Бодай его Пречиста Діва покарала!* (ФПЧ: 275); *Бодай его Мати Божжа!* (ФПЧ: 275); *Побий її, свята Маріє!* (ФПЧ: 319); *як святі хату перелетіли* (ФПЧ: 259). У словнику «Фразеологізми та паремії Чернівеччини» фіксуємо також біблійні фразеологізми: *блудний син* (ФПЧ: 38); *нести свій хрест* (ФПЧ: 155); *страшний суд* (ФПЧ: 207); *судний день* (ФПЧ: 207); *царство небесне* (ФПЧ: 224); *той світ* (ФПЧ: 210).

Висновки. Фразеологія говірок Чернівецької області, як свідчить проаналізований матеріал, відтворює спільні для слов'янських та інших європейських народів етапи світосприйняття, і насамперед міфічний етап. Аналіз народної фразеології доводить, що загалом духовний світ буковинців має глибоке коріння в язичницькій світоглядній концепції. Внутрішня форма фразеологізмів виявляє найархаїчніший пласт язичницької свідомості та культури: значна частина проаналізованого матеріалу побудована на апелюванні до природних сил, стихій, до світу духів. Вагоме місце в образному світі складають демонічні персонажі, значний вплив на трактування яких справило християнство. Як засвідчує аналізований фразеологічний матеріал, на первісному етапі людина не поділяла божества на «добрі» і «злі». Це підтверджує аналіз фразеологізмів з образами **Долі, години** та ін. Християнство спричинилося до трактування демонічних сил як таких, що завдають людям шкоди, а тому назви нечистих сил **чорт, дідько, нечистий** тощо найчастіше виступають у контексті проклять, афективних вигуків на позначення агресивних емоцій. Проте й ці персонажі мають людські риси та іноді вживаються в нейтральних та позитивних контекстах.

У буковинській фразеології частим є використання назв **Бога, Божої Матері, святих**, які, проте, часто мають виразне язичницьке трактування. Разом з тим біблійна фразеологія представлена у словнику «Фразеологізми і паремії Чернівеччини» у невеликій кількості.

Література

Етимологічний словник української мови / за ред. О. С. Мельничука. Т. 4. Київ: Наукова

думка, 2003. **Карпенко Ю. О.** Слов'янська міфологія і український фольклор. *Мова та стиль українського фольклору: збірник наукових праць*. Київ, 1996. С. 22–33. **Костомаров М. І.** Слов'янська міфологія. *Вибрані праці з фольклористики й літературознавства*. Київ, 1994. С. 45–56. **Митрополит Іларіон.** Дохристиянські вірування українського народу / Іларіон, Митрополит. Київ: Обереги, 1992. 424 с. **Мокиєнко В. М.** Загадки русскої фразеології. Москва: Вышш. шк., 1990. 160 с. **Потебня А. А.** Слово и миф. Москва: Правда, 1989. 623 с. **Словник символів** / укл. О. І. Потапенко, М. К. Дмитренко, Г. І. Потапенко та ін. Київ: Редакція часопису «Народознавство», 1997. 156 с.

Джерело

ФПЧ – Фразеологізми і паремії Чернівецьчини / уклад. Г. Кузь, Н. Руснак, М. Скаб, Л. Томусяк. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича, 2017.

References

FPCh – Kuz, H., Rusnak, N., Skab, M. & Tomusiak, L. (2017). *Frazeologizmy i paremii Chernivechchynu [Phraseologisms and Paremies of Chernivtsi Region]*. Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t imeni Yurii

Fedkovycha [in Ukrainian]. **Karpenko, Yu.** (1996). *Slovianska mifolohiia i ukrainskyi folklor [Slavic mythology and ukrainian folklore]*. *Mova ta styl ukrainskoho folkloru – Language and style of Ukrainian folklore* (pp. 22–33). Kyiv [in Ukrainian]. **Kostomarov, M.** (1994). *Slovianska mifolohiia [Slavic mythology]* *Vybrani pratsi z folklorystyky y literaturoznavstva – Selected works in folklore studies and literary studies*. (pp. 45–56). Kyiv [in Ukrainian]. **Melnychuk, O. S.** (2003). *Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of the Ukrainian language]*. (Vol. 4). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian]. **Mytropolyt Ilarion** (1992). *Dokhrystyianski viruvannia ukrainskoho narodu [Pre-Christian beliefs of the Ukrainian people]*. Kyiv: Oberehy [in Ukrainian]. **Mokienko, W. M.** (1990). *Sagadki rucckoj vraseologii [Riddles of Russian phraseology]*. Moskva: Wycsch. schk. [in Ukrainian]. **Potebnia, A. A.** (1989). *Slovo y myf [Word and myth]*. Moskva: Pravda [in Ukrainian]. **Potapenko, O., Dmytrenko, M. & Potapenko, H.** et al. (1997). *Slovnyk symboliv [Symbol dictionary]*. Kyiv: Redaktsiia chasopysu «Narodoznavstvo» [in Ukrainian].